

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 53, Haziran/June 2025, 69-93
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/90764>

ISSN 2791-6812

Psiko-sosyal Birer Olgu Olan Gülme ve Ağlamanın Kur'an'daki Mahiyeti

The Nature of Laughing and Crying as Psycho-social Phenomena in the Qur'ân

Yazar Bilgisi Author Information

Meral SALMAN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, Türkiye
PhD Student, Bursa Uludağ University, Institute of Social Sciences, Bursa, Türkiye
meralslman@gmail.com, www.orcid.org/0000-0003-1559-4967

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1603314
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
20 Aralık/December 2024	28 Mayıs/May 2025

Öz

İnsanlar dış dünyadan aldıkları uyarıları, kendi ruhsal yapısında şekillendirdiğinde meydana gelen izlenim duyguları meydana getirir. Duygular sadece insanın içinde kalmaz; insanın sevinci, hüznü, öfkesi, korkusu ve şaşkınlığı hakkında dış dünyaya bazı sinyaller verir. Gülmek genel anlamda insandaki sevinç ve mutluluğun dışa yansıtılma biçimlerinden biri olup gülmenin, kahkahayla gülme, tebessüm gibi farklı türleri vardır. Ağlamak ise insandaki mutsuzluk ve üzüntünün gösterilme biçimlerinden biridir. Gülme ve ağlamanın aynı zamanda toplumla bütünleşme ya da toplumdan soyutlanma anlamında sosyal bir değeri vardır. Bu minvalde araştırmamızda psiko-sosyal birer olgu olan gülme ve ağlamanın Kur'an'daki mahiyeti incelenmiştir.

İnsanoğluna hitap eden bir kitap olarak Kur'an'da insan duygularının aksettirilme vasıtası olan davranışlardan gülme ve ağlama eylemlerine yer verilmiştir. Araştırmada psiko-sosyal özelliklerine değinilen gülme ve ağlama davranışlarının Kur'an'daki mahiyetinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Zira zıt karakterli bu davranışların Kur'an'da ele alınış biçimi ve bu davranışlara yüklenen anlamın ortaya konulması bir müminin davranışlarına yön vermesi açısından önem arz etmektedir. Daha önce psikolojik açıdan gülme ve ağlama olgularının Kur'an eksenli olarak araştırıldığı birer çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamız bu zıt karakterli iki duygusal davranış aynı çalışmada psiko-sosyal yönlerini vurgulayarak incelemesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Doküman analizi yönteminden istifade edilen araştırmamız nitel karakterlidir. Araştırmada Taberî, Zemahşerî, Kurtubî, Fahreddin Râzî gibi müelliflerin klasik tefsir kaynaklarından ve bazı çağdaş tefsir kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili psiko-sosyal arka planı anlamak için insanın duygusal davranışlarını konu edinen yerli-yabancı bazı eserlerden istifade edilmiştir.

Yapılan araştırmada görüldüğü üzere Kur'an'da insandaki bu iki zıt kuvveyi yaratanın Cenâb-ı Allah olduğu bildirilmiş ve bu durumun O'nun kudretinin yüceliğine delil olduğu hissettirilmiştir. Ayetlerde insanın sevindiği, şaşırıldığı, hayret ettiği durumlarda gülebildiği gibi alay ve küçümseme ifadesi olarak da gülme davranışını gösterdiğinden bahsedilmiştir. Diğer taraftan Kur'an'da müminlerin kendilerine gülerken alay eden inkârcılara ahirette güleceğinden bahisle inkârcıların yaptıklarının misliyle cezalandırılacakları belirtilmiştir. Bu şekilde gülme eyleminden bir cezalandırma yöntemi olarak bahsedilmiştir. Gülmenin zıttı olan ağlamak ise insandaki üzüntünün dışa vurulma biçimlerinden biridir. Kur'an'da çok ağlamaktan insanın görme kabiliyetinde nakısa meydana gelebileceğinden bahsedilmiş ve insanın huşuyla ağlaması övülmüştür. Bir ayette bahsi geçen yalandan ağlama davranışı, insanların duygu gösterileriyle manipüle edilebileceğine dair bir işarettir. Ayrıca Kur'an'da değer verilen kimselerin ölümüne yer ve göğün ağlamasının söz konusu olmadığından bahsedilerek bu inanç tezip edilmiştir. Gülme ve ağlamanın bir arada zikredildiği ayette ise yaptıkları hatalar nedeniyle pişmanlık göstermeyen ve ağlamayan kimselere âdeta boş yere güldükleri hissettirilmiştir. Araştırmamızda Kur'an'da gülme ve ağlama davranışlarının bazı ayetlerde psikolojik bir durumun göstergesi olduğu; bazı ayetlerde ise bir iletişim unsuru olarak sosyal bir veçhesinin olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Kur'an'da daha çok altında yatan nedene göre gülmeye ve ağlamaya olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklendiği görülmüştür. Bu bağlamda Kur'an'da insani bir duygu ifadesi olan gülmeye karşı olumsuz bir tutum sergilenmezken alay maksatlı gülmek ve işlenen

günahlardan rahatsızlık duymadan eğlenip gülmek tasvip edilmemiştir. Diğer taraftan Kur'an'da pişmanlık ifadesi olarak ağlamak ile huşu nedeniyle ağlamak övülmüş buna karşın ağlamanın olumsuzluğuna işaret eden bir durumdan bahsedilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Davranış, Gülme, Ağlama

Abstract

When individuals cognitively structure the environmental stimuli in their own psychological world, the resulting impression creates emotions. Emotions not only remain in the inner worlds of individuals, but they also disclose some signals to the outside world about the joy, sadness, anger, fear and astonishment of their owners. Laughing is one of the channels in which the emotions of joy and happiness are externalised, and there are different types of laughing such as laughter and smile. Crying, on the other hand, is one of the ways of expressing sadness in individuals. Laughing and crying also hold a social value in terms of integrating with or moving away from society. In this respect, the present study discusses the nature of these psycho-social phenomena from the perspective of the Qur'an.

Being addressed to human beings, the holy Qur'an mentions the acts of laughing and crying as the means of expressing human emotions. The present study aims to reveal the nature of laughing and crying, whose psycho-social characteristics are described in the Qur'an. This is because the way these opposite acts are addressed in the Qur'an, and the meaning attributed to them is critical in terms of guiding the behaviours of believers. There is a paucity of research addressing laughing and crying from a psychological perspective from the lens of the Qur'an. The present study differs from others as it discusses these opposite emotional behaviours by emphasising their psycho-social aspects. This qualitative study carried out document analysis.

As it was clear in the present study, Allah Almighty created these two opposite acts in the Qur'an, and they point to the greatness of His power. The Qur'an mentions that humans can laugh when they are happy, surprised or astonished, while laughing can also be an expression of mockery and contempt. On the other hand, the Qur'an also notes that believers will laugh in the Hereafter at the unbelievers who laughed at them and mocked them; the unbelievers will be equally treated in return. In this respect, the act of laughing is mentioned as a method of punishment. Being the opposite of laughing, crying is one of the ways of expressing human sorrow. The Qur'an mentions that crying too much may impair human eyesight, while it praises crying with reverence. The act of fake crying mentioned in one verse is a sign that people can be manipulated by displays of emotion. Moreover, the Qur'an refutes the belief that heaven and earth weep at the death of those who are valued. In a verse where laughing and crying are mentioned in the same context, those who hardly regret their mistakes and do not cry are made to feel that they are laughing in vain. The present study revealed that laughing and crying are considered indicators of individuals' psychological state in some Qur'anic verses, and they are seen as a tool for fulfilling a social function as an element of communication in other verses. In addition, it was found that the Qur'an attributes a positive or negative meaning to laughing and crying according to the underlying cause. This means that it does not have a negative attitude towards laughing to express human emotion, while laughing for the purpose of mockery and laughing

and having fun without being disturbed one's sins are not approved. On the other hand, the Qur'an does not consider crying a negative act; it praises crying as an expression of regret and crying with reverence.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Behavior, Laughing, Crying

Giriş

Duygu; insanın iç dünyasında kişi, nesne ya da hadiselerin meydana getirdiği izlenimin duyu organlarıyla algılanması ve bunun insan ruhunda oluşturduğu kendine özgü harekete denir.¹ Başka bir ifadeyle duygu, fiziksel uyarılma ve davranışsal ifadelerin birleşimiyle oluşan bir çeşit cevap mekanizmasıdır.² Dolayısıyla duygu psikolojik bir süreç olmakla birlikte fiziksel bir etkileşimle oluşur. Araştırmamızda psikolojik ve sosyal yönleri olan gülme ve ağlamanın Kur'an'daki mahiyeti konu edinilmiştir.

İnsanlara hidayet olarak gönderilmiş ilahi bir kitap olarak Kur'an, hayatın bütün yönlerini kuşatıcı temel prensiplere yer vermiştir. Bazen açık bir şekilde maksadını beyan etmiş bazen de belli hadiselerin içine serpiştirilmiş tarzda insana iletmek istediği mesajı ulaştırmıştır. Kur'an, insan hayatına yön verirken duygu dünyasını da ihmal etmemiştir. Bu bağlamda sevinç, mutluluk, gönül huzuru, yumuşak kalplilik, hoşgörü gibi olumlu duygulara çeşitli vesilelerle yer verdiği gibi hüznü, üzüntü, sıkıntı, katı kalplilik, öfke gibi olumsuz duygulara da yer vermiştir. Bazen de bu duyguların dışı vurumu olan davranışlardan bahsetmiştir. Gülmek ve ağlamak da insanın duygusal dünyasının dışı yansıtıldığı davranışlardandır. Dolayısıyla insana hitap eden Kur'an, onun duygu dünyasıyla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunarak diğer duygusal durumlar gibi gülmeye ve ağlamaya da bazı anlamlar yüklemiştir. Bu nedenle insanın duygularının ve bunların dışı yansıtılma biçiminin Kur'an'da ele alınış tarzı önem arz etmektedir. Makalede çeşitli ayetlerde farklı bağlamlarda konu edinilen gülme ve ağlamanın psiko-sosyal özellikleri gündeme getirilerek, iki zıt duygusal duruma atfedilen olumlu ya da olumsuz anlamların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Konu insanın duygusal nitelikli davranışlarıyla ilgili olunca duygular üzerinde birden fazla etkenin tesirli olması duygularla ilgili net çıkarımlar yapmayı zorlaştırmaktadır. Zira bazı durumlarda insanın içindeki duygular farklı olup dışarıya farklı şekilde yansıtılabilir. İnsanlar bazen duygularını göstermek istemezler bazen de mutluluktan ağlama şeklinde farklı duygu tezahürleri ortaya çıkabilir³ ve duyguların ifadesinde gülmek ve ağlamak zaman zaman yer değiştirebilir.⁴ Bu gibi nedenlerle konu bazı sınırlılıkları ve zorlukları bünyesinde barındırmaktadır.

Araştırmamız nitel karakterli olup doküman analizi metodundan yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle Kur'an'da gülmek ve ağlamakla ilgili ayetlerin dökümü çıkarılmıştır. Sonra bu ayetlerde gülmek ve ağlamak anlamında kullanılan kelimeler araştırılmış; ayetlerdeki bağlam dikkate alınarak konu tasnif edilmiştir. Araştırmada belli başlı klasik ve çağdaş tefsir kaynakları, Arapça sözlükler, psikoloji kitapları ile din psikolojisiyle ilgili bazı eserlerden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmamızda Abdurrahman Kasapoğlu'nun, *Gülme*

¹ Şükrü Halûk Akalın, vd., *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 729.

² Kemal Sayar-Mehmet Dinç, *Psikolojiye Giriş* (İstanbul: DEM Yayınları, 2008), 57.

³ Rod Plotnik, *Psikolojiye Giriş*, çev. Tamer Genç (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009), 365.

⁴ Didem Akyıldız Ay, "Anadolu Ağzlarında "Gülmek" ve "Ağlamak" Eylemlerinin Troponimleri", *Söylem Filoloji Dergisi* 6/3 (2021), 824.

Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme ile Ağlama Olgusu-Modern Psikoloji ve Kur'an Eksenli Bir Yaklaşım isimli makalelerinden istifade edilmiştir.

1. İnsan Hayatında Duygular

Kur'an'a göre insanın duygu, düşünce ve davranışlarının kaynağı kalptir. Kalbin, insan vücudundaki maddi varlığı kadar manevi bir boyutu da vardır. Zira kalp insan açısından vücuda kan pompalayan bir organ olduğu gibi aynı zamanda latif yapısı nedeniyle algılama, bilme ve duygular üzerinde etkilidir.⁵ Bunu akıl-duygu ikiliği şeklinde ifade etmek de mümkündür. İnsan aklıyla, zihniyle düşünür ancak doğruluğunu kalbiyle bilir. İnsanda hisler yoğunluğunu arttırdıkça duygusal yapı baskın gelir.⁶ Neticede çeşitli duygular ortaya çıkar.

Bir duygunun ortaya çıkışında dört faktörden bahsedilir. Öncelikle bir uyarandan kaynaklanan uyarı, öznel durum doğrultusunda algılanarak değerlendirmeye tâbi tutulur. Sonrasında sevinç, korku vb. bir duygu hissedilir ve insanın fizyolojisinde bazı değişimler ortaya çıkar.⁷ Ayrıca gülerken de ağlarken de insanın yüz kaslarında hareketlenmeler gözlenir ve çoğunlukla sesler de bu duyguların yansıtılmasına eşlik eder.⁸ Çünkü insanın duyguları her zaman içte yaşanan özellikte değildir, bazı belirtilerle dışarıya aksettirilir.⁹ Ancak bir insanın aşırı bir şekilde güldüğünde gözyaşı dökmesiyle üzüldüğünde kendisini ağlatan fiziksel mekanizma aynı olsa da arka plandaki düşüncelerin duygusal arka planı aynı değildir.¹⁰ Dolayısıyla insanın psikolojik durumu, çevresel bileşenlerle şekillenerek duygusal nitelikli davranışlar meydana gelir. Aynı zamanda bunlar, dış dünyaya insanın duygusal durumu hakkında gönderilmiş sosyal mesajlardır. Zira gülmenin ve ağlamanın sosyal bir yönü olup insanlar gülerken ve ağlayarak duygularını karşısındakine ulaştırır. Duygu bulaşması denilen ve insanların karşısındaki insanın duygularından etkilenmesini sevinç ve hüznünü hissetmesini sağlayan bir tür görünmez sinir bağlantısıyla duygusal etkileşimin sağlandığından bahsedilir.¹¹ Dolayısıyla insanlar gülerken ve ağlayarak birbirleriyle beden diliyle iletişim de kurmuş olur.¹² Bebeklerin bile gülme ve ağlamayı iletişim maksatlı kullandığı görülür.¹³

İnsanın psikolojik durumu hakkında dış dünyaya bazı sinyaller veren ve bir çeşit iletişim vasıtası olan gülme ve ağlama Kur'an'da daha ziyade insani birer özellik olarak göze çarpar. Ancak gülme ve ağlamaya farklı veçhelerine göre bazen olumlu bazen de olumsuz bir anlam yüklendiği görülür.

2. Gülmek

2.1 Gülmenin Anlamı

Gülmek, insanın hoşnutluğunu celbeden ya da tuhaf karşıladığı bir hadise ya da durum neticesinde ekseriyetle sesli bir tarzda duygusunu belli etmesidir.¹⁴ Gülmek, ağlamanın zıddı

⁵ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ-u Ulumu'd-Din* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 877.

⁶ Daniel Goleman, *Duygusal Zekâ*, çev. Banu Seçkin Yüksel (İstanbul: Varlık Yayınları, 2007), 64.

⁷ Plotnik, *Psikolojiye Giriş*, 359; Sayar-Dinç, *Psikolojiye Giriş*, 61.

⁸ Ay, "Anadolu Ağızlarında "Gülmek" ve "Ağlamak" Eylemlerinin Troponimleri", 824.

⁹ Özcan Köknal, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik* (b.y.: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982), 73.

¹⁰ Jerome Neu, *Ağlamak Entelektüel Bir Şeydir*, çev. C. Cengiz Çevik- Melike Çakan (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2011), 60.

¹¹ Daniel Goleman, *Sosyal Zekâ*, çev. Osman Çetin Deniztekin (İstanbul: Varlık Yayınları, 2006), 52-55.

¹² Necati Kara, *Kur'an'da Beden Dili* (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2004), 382.

¹³ Zuhâl Baltaş-Acar Baltaş, *Bedenin Dili* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), 47-48.

¹⁴ Heyet, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), "gülmek", 999.

olup¹⁵ insana mahsus bir duygu ile sesle veya sessiz olarak, genellikle ağzını açarak ve dişlerini göstererek kendine has bir davranışta bulunmak şeklinde de tarif edilir.¹⁶ Gülümseme ise gülecek gibi olmak, hafif surette gülmek-tebessüm etmek şeklinde tanımlanır.¹⁷ Gülümseme, sessiz bir davranış olarak apaydınlık ve ışıltılı vb. nitelemelerle yüzde meydana getirdiği parıltı-aydınlıkma yönünden tavsif edilebilir.¹⁸ Nitekim insan duygularını ve düşüncelerini ifade ederken sözlü ya da sözsüz birtakım enstrümanları kullanabilecek bir yapıda yaratılmıştır.¹⁹ Bu bağlamda sevinç ve mutluluk sadece duygularda kalmaz, insanın yüzüne de yansır,²⁰ insanın dudaklarının ve gözlerinin hoşnutluk ifadesi olarak yukarıya doğru kıvrıldığı gözlenir.²¹ Gülümseme ise genellikle keyif ya da onaylama ifadesi olarak insanın ağzının gülme pozisyonunu almasıyla belirgin hale gelir.²² Aşırı sevinç durumlarına içten gelen gülmeler de eşlik eder.²³ Zira insanın, kendisinde gülme isteği oluşturan bir durumla karşı karşıya gelmesi, onun hem psikolojisinde hem de fizyolojisinde bazı değişikliklere neden olur. Sinir sisteminde meydana gelen rahatlama insanın kaslarında da gevşeme meydana getirir.²⁴ Gülümsemeyle beraber insanın yüz kaslarında kan akımı yavaşlar, yüzün bu bölgesindeki kan soğur ve beyin sapında sıcaklık azalarak serotonin maddesinin salgılanmasında artış olur. Dolayısıyla gülümseme beyindeki kimyasalları harekete geçirerek mutlu olmaya yardımcı olur.²⁵

2.2. Gülmenin Psiko-Sosyal Etkileri

İnsandaki mizah duygusu ve gülme kabiliyetinin psikolojik bazı olumsuzluklarla başa çıkmada önemli bir rolü vardır. Zira kişi kendisinde kaygı uyandıran durumları şakaya vurarak hem çevreden gelebilecek olumsuz tepkileri yumuşatmış hem de ruhsal durumunu negatife çeviren duygu ve düşüncelerin gerginliğinden kurtulmuş olur.²⁶ Bu yönüyle gülme insanın bireysel hayatında rahatlatıcı bir davranıştır. Diğer taraftan gülme sosyolojik bir olgu olup sadece gülen kimseyi değil çevresini de etkileyen, yayılcı bir özelliğe sahiptir. Kişi güldüğü zaman diğer insanlarla etkileşime girerek onlara duygularını aktarır; aynı duyguyu paylaşan insanlar arasında sosyalleşme sağlanır.²⁷ Çünkü gülme, içsel durumunun dengede ve pozitif olduğunun, duygu durumunun sevinç, mutluluk ve hoşnutluk seviyesinde olduğunun ve

¹⁵ Mustafa Şekip Tunç, *Gülmek Nedir ve Kime Gülüyoruz?* (İstanbul: Kader Matbaası, 1337), 3.

¹⁶ Şemsettin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2015), "gülmek", 999.

¹⁷ Heyet, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), "gülmek", 999.

¹⁸ Ayşegül Uçar, "Gülümseme, Tebessüm ve Gülcük: Örüntüler ve Derlem Görünümleri", *Türkçe'de Yapı ve İşlev*, haz. Yeşim Aksan-Mustafa Aksan (Ankara: Bilgesu Yayıncılık), 2018, 46.

¹⁹ Handan Yalvaç Arıcı, *Kur'an'da Mutluluk Kavramı ve Eğitimi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019), 133.

²⁰ Rıza Toz, *Hadislerde Sevinç ve Hüzün*, ed. Recep Bilgin (Ankara: İksad, 2022), 44.

²¹ Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 73.

²² R.R. Provine-K.R. Fischer, (1989), "Laughing, Smiling and Talking: Relationship to Sleeping Social Context in Humans", *Ethology* 83/4 (1989), 301.

²³ Provine-Fischer, "Laughing, Smiling and Talking: Relationship to Sleeping Social Context in Humans", 296; Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kamuran Şipal (y.y.: Say Kitap, t.y.), 548.

²⁴ Bilge Öztulay, *H. Bergson'un Gülme Adlı Eseri Üzerinden Gülmenin Fenomenolojisi* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22.

²⁵ Nevzat Tarhan, *Duyguların Dili* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 5. Basım, 103.

²⁶ Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 166.

²⁷ Feyza Ceyhan Çoştı, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", *Felsefe Dünyası Dergisi* 71 (Yaz 2020), 136; Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 160; Provine-Fischer, "Laughing, Smiling and Talking: Relationship to Sleeping Social Context in Humans", 304.

bunu dışa yansıtarak diğerleriyle iletişime geçmek istediğinin göstergesidir.²⁸

Gülmenin farklı yapıdaki insanları yakınlaştırdığı bazen de toplumsal normlara aykırı davranan kimselere karşı ayırıştırma vasıtası olarak kullanıldığı görülür.²⁹ Bu biçimiyle sosyalleşmeye değil bireyselleşmeye ve yalnızlaşmaya katkı yapan bir yönü de vardır. Zira kişinin kendini büyük görmesini ve çevresindekileri küçümseyerek dışlamasını sağlayan gülme eylemi olumsuz duyguların aktarımının bir vasıtası haline gelebilir.³⁰ Aynı zamanda toplumsal davranış kalıplarına uygun davranmayan kimseler, kendilerine gülünmesi suretiyle cezalandırılır ve hatalarını görmeleri için uyarılarak sosyal hayata intibak şansı tanınır.³¹ Bu sayede bazen olumlu neticeler de elde edilebilir. Toplumda rahatsız olunan hususların mizahi bir tarzda ifade edilmesi, saldırgan davranışların önüne geçmeyi sağlayabileceği gibi olumlu etkileşim kanallarını da açar.³² Dolayısıyla gülmenin sosyal gerginliği azaltmada etkili olan olumlu sosyal davranışlardan olduğu söylenebilir.³³ Buna karşın insanların eğlence anlayışının bir uzantısı olan negatif mizah, bazı olumsuz sonuçları beraberinde getirebilir. Özellikle gülme eyleminin malzemesi olan kimse açısından ruhsal çöküntü ve benlik algısını zedeleyebilecek tesirler söz konusu olabilir. Ayrıca negatif mizahın insanların dışlanması ve ötekileştirilmesi için bir vasıta olarak kullanıldığı da bir gerçektir.³⁴ Bu nedenle gülme eylemi, gülen ya da gülünen kişi olma durumuna göre bazen olumlu bazen de olumsuz bir anlam ifade eder. Dolayısıyla duruma göre ödül şeklinde algılanabildiği gibi ceza şeklinde de yorumlanabilir.³⁵ Bu bağlamda gülmek bazen olumsuz duyguların ve olumsuz sosyal etkileşimin vasıtası da olabilir.

2.3. Nelere Gülünür?

İnsanı gülmeye sevk eden durumlar çeşitlidir. Bunlar arasında gerçekten mizah unsuru taşıyan şeylere gülme,³⁶ fıkraı anlatana gülme, bir kimsenin kıyafetlerinin görüntüsündeki tuhaflığa gülme gibi nedenler vardır. Gülmeye sebep olan şeyler insanın mizah duygusunu harekete geçiren komik durumlarla sınırlı değildir. Bebeklerin belli ses ve hareketlere gülme tepkisi vermesi, gıdıklamanın gülmeye neden olması, herhangi bir illüzyon gösterisi seyretmek gülmeye neden olur.³⁷ Bazen bir tehlikeden kurtulmak bazen zor bir problemin üstesinden gelmek bazen de sevilen bir insanla ya da olayla karşılaşmak, insanın sevdiği bir aktiviteyi yerine getirmesi, beklemediği bir kazanç elde etmesi, çok sıkıntılı anlarda insanın kendisini mutlu eden şeyleri düşünmesi psikolojik durumun seyrini değiştirerek gülmeye yol açar.³⁸ İnsan, bazı durumlarda utandığı için, zıt durumlarda ise histerik bir tarzda, bazı

²⁸ Baltaş-Baltaş, *Bedenin Dili*, 39.

²⁹ Öztulay, H. *Bergson'un Gülme Adlı Eseri Üzerinden Gülmenin Fenomenolojisi*, 35.

³⁰ Çoştı, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", 136.

³¹ Gülin Ögüt Eker, "Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda Sosyal Ceza Olarak Gülme", *Folklor/Edebiyat* 23/92 (2017/4), 53.

³² Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 162-163.

³³ Çiğdem Kağıtçıbaşı-Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Evrim Yayıncılık, 2014), 293.

³⁴ Eker, "Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda Sosyal Ceza Olarak Gülme", 58-59.

³⁵ Eker, "Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda Sosyal Ceza Olarak Gülme", 50.

³⁶ Levent Bayraktar-Zeynep Tek, *Bergson'dan Mustafa Şekip'e Gülme* (Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2015), 55.

³⁷ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 3-4.

³⁸ Bayraktar-Tek, *Bergson'dan Mustafa Şekip'e Gülme*, 53; Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 68-70.

durumlarda da nitrik oksit etkisinde kalarak gülmeye başlayabilir. Komik olmayan şeylere de gülünebilmesi, bazen gülmenin altında farklı nedenlerin olabileceği anlamına gelir.³⁹ Bu bağlamda utanılacak bir şey yaptığımızda gülmek aslında karşımızdaki insanların yaptığımız şey üzerindeki tepkisini yumuşatmayı sağlayabilir. Sonuçta herkesin güldüğü bir eylem diğerleri için suçlanacak bir eylem olmaktan çıkarak hoşgörü kapısını açar. Histerik gülme durumunda ise insan, kendisine zor gelen psikolojik duruma gülerek reddetme tepkisi verir.⁴⁰ Bu şekilde insanın ruh sağlığını koruyacak bir savunma mekanizmasını devreye soktuğu söylenebilir.

Gülme eylemi farklı boyutları olan hem nezaket hem de saldırganlık eğilimi içeren bir olgudur.⁴¹ Toplumsal ilişkilerde gülümseme memnuniyet göstergesi olarak daha samimi bir ortam sağlamak amacıyla tercih edilir. Çünkü bazı sosyal ilişkiler ağırbaşlı bir davranış tarzı gerektirse de bazı sosyal ilişkilerde güler yüzlü bir üslup kullanılması lazımdır.⁴² Başkasının acısından keyiflenme ifadesi olan düşmanca gülmede ise saldırganlık eğilimi bulunur.⁴³ Dolayısıyla insanın olumlu-olumsuz duygularını muhatabına aktarma aracı olarak gülmeyi kullanıldığı da görülür.

3. Ağlamak

3.1. Ağlamanın Anlamı

Ağlamak; acı, ızdırap, hüznün, sevinç, pişmanlık vb. duygular nedeniyle,⁴⁴ sesli veya sessiz bir şekilde gözyaşı dökmek, matem tutmak, şikâyet etmek, yalvarıp yakarmak, eziyet çekmek anlamına gelip gülmenin zıddı olarak bilinir.⁴⁵ Ağlamak, yüzün, gözlerin, burnun ve burun deliklerinin kasılmasıyla kendini gösterir. Ağlarken gözyaşları da akar.⁴⁶ Zira insanın duygusal hayatını meydana getiren her durum insanda bazı fizyolojik değişikliklere neden olur ve gözyaşının salgılanması da bu nedenledir.⁴⁷ Gözyaşı bezlerinden gözyaşı üretimi baskın olarak parasempatik aracılı bir reaksiyon olmasına rağmen sempatik sinir sistemi de duygusal ağlamada önemli bir rol oynar.⁴⁸

Ağlamanın farklı türlerinden bahsetmek mümkündür. İnsan sessizce gözyaşı dökerek ağlayabileceği gibi feryat ederek de ağlayabilir. Bazen kahkahaların gözyaşlarıyla karıştığı görülür. Bağırarak, dövünerek ve hıçkırarak ağlama genelde ağlama eyleminin şiddetinden ziyade kişinin yapısıyla ilgilidir. İnsanın aldığı eğitim ve yaşadığı sosyal çevre duygularını gösterme biçimini kontrol altına almasını etkiler. Ruhsal çöküntü gibi psikolojik rahatsızlık kaynaklı olmayan ağlamada insanın duyu organları kadar duygularının, algılama ve kavrama ile bilgi edinme vasıtalarının yeterli olgunluğa erişmesi gerekir. Akıl sağlığı yerinde olmayan bir kimsenin ya da bir bebeğin ağlanması gereken bir durumda kayıtsız kalması duygusuzluktan değil bahsi geçen melekelerinin yeterli düzeyde gelişmemesindendir.⁴⁹ Bu bağlamda insanın duygularını gösterme biçiminin insanın olgunluk düzeyi, içinde yaşadığı

³⁹ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 71.

⁴⁰ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 83, 85; Bayraktar-Tek, *Bergson'dan Mustafa Şekip'e Gülme*, 53.

⁴¹ Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 500.

⁴² Bayraktar-Tek, *Bergson'dan Mustafa Şekip'e Gülme*, 61.

⁴³ Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 500.

⁴⁴ Heyet, *Türkçe Sözlük*, "ağlamak", 49.

⁴⁵ Şemsettin Sâmî, "ağlamak", 36.

⁴⁶ Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1997), 10/281.

⁴⁷ Feriha Baymur, *Genel Psikoloji* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1969), 58.

⁴⁸ Lauren M. Bylsma vd., "The Neurobiology of Human Crying", *Clin Auton Res* 29/1 (February 2019), 14- 63-73.

⁴⁹ Sinan Çitçi, "Mehmet Âkif 'in Şiirlerinde Ağlama", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 29 (2013), 226-227.

sosyal çevre ve kültürel etkenlerle ilgisi vardır.

3.2. Ağlamanın Psiko-Sosyal Etkileri

İnsanın fizyolojisini ve psikolojisini etkileyen ağlama duygusu ister üzücü bir olaydan ister bedensel bir acıdan isterse mutluluktan kaynaklansın biyolojik ve psikolojik anlamda faydalıdır. Bu nedenle tabii durumlarda dahi ağlayamayan kimselerde bazı rahatsızlıkların ortaya çıkma ihtimali artmaktadır.⁵⁰ Nitekim ağlama eylemi hem fizyolojik hem de psikolojik dengenin geri kazanılmasında iyileşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilir.⁵¹ Bu bağlamda duygusal ağlamanın sağlık için faydalı olduğu kabul edilir. Genel olarak ağlama sırasında olumsuz etki artar fakat insanlar ağlamanın ruh hallerini iyileştirdiğini söyler.⁵²

Gözyaşları yalnızca üzüntünün değil, aynı zamanda duygusal yoğunluğun bir sinyalidir. Ağlama, ağlayan kişide kendini sakinleştirme işlevi yerine getirir. Bunun yanı sıra ağlamak ve sızlanmak etkili bir sosyal araç olarak⁵³ sosyal bağlantıları kolaylaştırıcı bir özelliğe sahiptir.⁵⁴ Ağlama esnasında yüzdeki gözyaşları diğer duygusal ifadelerle iletişimsel bir bütünlük oluşturur. İnsanın yüzündeki gözyaşları, onu gözlemleyenler tarafından üzüntü belirtisi olarak algılanır ve bu durum gözlemcilerin ağlayan kişiye sosyal destek sunma isteğini artırır.⁵⁵

Üzüntülü kişi, ağlayıp sızlanmak suretiyle çevresine taleplerini iletme imkânı bulur, çevresindeki insanlar üzerinde duygusal bir üstünlük kurar. Ağlayan insan sözleri kullanmadan meramını anlatmak ister. Bu nedenle ağlama çıkarsal amaçlarla kullanabilecek duygusal bir motiv haline de gelebilir.⁵⁶ Çünkü pozitif sağlamlaştırıcı enstrümanlar kullanılarak manipülasyonun hedefi olan kişi ya da kişilerde gerekli etkiyi meydana getirmenin yollarından biri de ağlama⁵⁷ olup insanlar başkalarında yüzeysel sempati oluşturmak için ağlamayı kullanabilir. Zira gözyaşları aynı zamanda topluma karşı zayıflığı ve savunmasızlığı gösteren bir tür sosyal sinyaldir.⁵⁸ Dolayısıyla ağlamanın her zaman içten gelen duyguların tesiriyle meydana geldiği söylenemez.

3.3. Nelere Ağlanır?

Çoğu hayvan yoğun fiziksel acı hissettiğinde; insanlar ise fiziksel acının yanı sıra duygusal acı yaşadıklarında da gözyaşı dökerek ağlar. İnsanlarda farklı işlevleri olan üç farklı gözyaşı türü vardır. Bazal gözyaşları gözleri korumak, beslemek ve kayganlaştırmaktan sorumluyken refleks gözyaşları gözleri tahriş edici maddelerden korumak için üretilir. Duygusal gözyaşları ise bireylerin duygusal durumlarını ifade etmelerinin yoludur. Duygusal ağlamanın kesin nedeni bilinmemekle birlikte stresi azaltmak, empatiyi teşvik etmek ve

⁵⁰ Sefa Saygılı, *Mutluluk Elimizde* (İstanbul: Türdav Yayınları, 2001), 110-116.

⁵¹ Bylsma vd., "The Neurobiology of Human Crying", 8.

⁵² Marc Baker, *Blood, Sweat and Tears: The Intra- and Interindividual Function of Adult Emotional Weeping*, University of Portsmouth, Department of Psychology, Phd Thesis, 2019, 62.

⁵³ Baker, *Blood, Sweat and Tears*, 168.

⁵⁴ Bylsma vd., "The Neurobiology of Human Crying", 14.

⁵⁵ Baker, *Blood, Sweat and Tears*, 127.

⁵⁶ Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 538-539.

⁵⁷ Murat Sözer, "Psikopat Zihnini Nasıl Kontrol Eder? Psikolojik Manipülasyon." 2. <https://www.hiwellapp.com/her-yonuyle-duygusal-siddet/>. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.academia.edu/9117380/Manip%25C3%25BClasyon_Teknikleri.

⁵⁸ Charlotte Elizabeth Sidebotham, *Life & Times Viewpoint*. *Life & Times*, 13/5 (2020), 240.

hormon seviyelerini dengelemek gibi çeşitli faydaları vardır.⁵⁹

Hayatın doğası gereği insanın üzüntü çekmeme ihtimali yoktur. İnsan sevdiği her şeyi elinde tutamayacağı gibi, isteklerinin tamamını da elde edemeyebilir. Dolayısıyla insanın aşırı beklenti içinde olduğu durumlarda üzüntü çekmek ve mutsuzluk kaçınılmaz olur.⁶⁰ İnsan hüznlendiğinde, umutsuzluk ve yenilgiye maruz kaldığında ağlar.⁶¹

Dıştan görünen sebepler farklı olsa da insanda duygu yoğunluğu ve ağlamanın altında acizlik duygusu yatar. İnsan, ihtiyaçlarını gideremediğinde, beklentileri karşılık bulmadığında, engellemeye çalıştığı anda, üzülmeye ve ağlamaya ortaya çıkar.⁶² Bunun yanı sıra ağlama eylemi ile kaybetme duygusunun yakın bir ilişkisi vardır.⁶³ Yakınlarını kaybetme endişesi, mal-mülk gibi sahip olunan varlıklara zarar gelebileceği kaygısı, üzüntü veren olayların insanda meydana getirdiği kaybetme korkusu ağlamaya neden olabilir. Ayrıca hastalıklar, kazalar, şok edici olaylar nedeniyle ağlama, başarısız olma, yenilgiye uğrama, haksızlığa maruz kalma, mahcubiyet nedeniyle ağlama, merhametten kaynaklanan empati neticesinde ağlama,⁶⁴ milli-manevi duygular nedeniyle ağlama ve geçmişteki hatıraların ağlamaya neden olmasından bahsedilebilir.⁶⁵ Dolayısıyla insanın ağlamasında üzüntü, keder, utanma duygusu ve beklentilerin gerçekleşmemesi etkilidir.⁶⁶

İnsanı fiziksel ya da maddi anlamda ızdıraba sürükleyen şeyler kadar manevi yoksunluk da ağlamaya sevk edebilir. Zira insan maddi koşulların uygunluğu kadar ruhen huzur içinde olmayı da ister.⁶⁷ Ancak ağlama davranışı bazen sevinç kaynağı olan durumlardan da kaynaklanabilir.⁶⁸

Gözyaşları birçok anlam ihtiva eder. İnsan ilgi ve dikkati üzerine çekmek maksadıyla merhamet dilemek ve merhamet göstermek maksadıyla ağlayabilir. Bazı geleneksel toplumlar, yas sürecinde para karşılığı ağlayıcılar tutarak insanlara bunu duyurmaya çalışır. Genellikle insanlar kemal çağına ulaştıkça sesli bir surette ağlamak istemez ve üzüntülerini dışa yansıtmamaya gayret eder⁶⁹ hatta kendilerini zorlar. Halbuki yas sürecinde ağlamak, üzüntüyü çekinmeden yaşamak normal yaşama dönebilmenin gereğidir.⁷⁰ Neticede insanın ağlamasına neden olan birçok farklı etkenden söz edilebilir.

4. Kur'an'da Gülmek

Gülme, mutluluktan neşet eden bir duygunun beden dilindeki görünümüdür. Kur'an'da çeşitli vesilelerle gülme davranışından bahsedilmiş ve bu ayetlerde gülmenin farklı

⁵⁹ Yücel Can Yüksel, *Neden Ağlarız? Ağlamanın Faydaları ve Zararları Nelerdir? Aşırı Ağlamanın Sebepleri ve İyi Hissetme Süreci*. <https://portal.hiwellapp.com/sign-in>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.hiwellapp.com/blog/insanlar-neden-aglar-asiri-aglamak>

⁶⁰ Ya'kûb b. İshak el-Kindî, *Üzüntüden Kurtulma Yolları*, çev. Mustafa Çağrı (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 55.

⁶¹ Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 10/281.

⁶² Çitçi, "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Ağlama", 227.

⁶³ Tara Bennett-Goleman, *Duyguların Simyası*, çev. Ebru Kılıç (İstanbul: Alfa Basım-yayım, 2003), 435-436.

⁶⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, çev. Şükrü Özen (İstanbul: İklim Yayınları, 1988), 1/168.

⁶⁵ Emine Gürsoy Naskali, "Ağlama Sebepleri", *Ağlamak Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali (İstanbul: Kitabevi, 2017), 219-220.

⁶⁶ Neu, *Ağlamak Entelektüel Bir Şeydir*, 30.

⁶⁷ Çitçi, "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Ağlama", 227.

⁶⁸ Neu, *Ağlamak Entelektüel Bir Şeydir*, 47.

⁶⁹ François Caradec, *Beden Dili Sözlüğü*, çev. Ceyda Akbaş (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 74.

⁷⁰ Zuhal Batlaş, *Sağlık Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 158- 159.

anlamlarına işaret edilmiştir.

4.1. Kur'an'da Gülmek-Gülümsemek Anlamında Kullanılan Kelimeler

Kur'an'da gülme ve gülümseme anlamında *dahk*, *besm* ve *bişr* kelimeleri kullanılmıştır.

Dahk; gülmek, ön azı dişler görünerek gülmek, kahkaha atmak manasındadır.⁷¹ *Dahk*, aslında inşikak anlamına gelir. Gülmek de ağzının açılmasıyla insanın nefsinde meydana gelen hoş tesiri gösteren bir durum olup insanın diğer canlılardan ayrılmasını sağlayan bir özelliktir.⁷² İnsanın hissettiği mutluluktan ötürü yüzünün gevşeyerek dişlerinin görünecek bir ifade almasına,⁷³ sabit olmayan bir değişiklik nedeniyle insanın ruhunda meydana gelen ve taaccüp uyandıran değişime gülme denilir.⁷⁴ Dâmegani, bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki hayz, taaccüp, istihza, i'cab ve gülmek şeklinde beş veçhinden bahseder.⁷⁵

Gülümseme anlamında kullanılan kelimelerden biri olan tebessüm, *besm* kökünden türemiştir. İnsanın dişlerini gösterecek surette ağzının açılmasıyla gerçekleşen,⁷⁶ kişinin kendisi ile yakınındakiler tarafından duyulmayan gülmeye tebessüm denir.⁷⁷ Tebessüm gülme eyleminin yani *dahk*'ın başlangıcı mesabesinde olup sessizce ve hafifçe gülmeyi ifade eder.⁷⁸

Gülme ve gülümseme anlamı taşıyan kelimelerden bir diğeri de *bişr*'dir. İnsanın yüz ifadesinde değişikliğe neden olan, şer hakkında da kullanılan ancak genellikle hayır niteliğindeki her habere bişâre,⁷⁹ insanın yüzünün sevinçten aydınlanmasına da *bişr* denilir.⁸⁰ *Bişr*'i yaşanan olumlu bir gelişme nedeniyle insanın yüzünde beliren sevinç ve hoşnutluk ifadesi olarak nitelendirmek mümkündür.

4.2. Kur'an'da Gülme ve Ağlamanın Birlikte Zikredildiği Ayetler

Kur'an'da gülmek ve ağlamak, bazı ayetlerde birlikte zikredilmiştir. Bu ayetlerden birinde "*Güldüren de O'dur, ağlatan da*"⁸¹ buyrulmaktadır. Ayetle ilgili yorumlara göre; Cenâb-ı Allah birini güldürürken bir diğerini ağlatır. Bunun anlamı cennet ehlini cennete sokarak güldürmesi, cehennem ehlini de cehenneme girmesini sağlayarak ağlatmasıdır.⁸²

⁷¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l Ayn*, thk. Abdülhamid Hendâvî (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, 2003), "dhk", 3/9; Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem ibn Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), "dhk", 10/459.

⁷² Cemâlüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî. *Nüzhethü'l-A'yûni'n-Nevâzır fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*. thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1987), 402.

⁷³ Ebû'l-Kasım Huseyn b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Kîlânî (Kahire: el-Bâbî el-Halebî, 1961), "dhk", 292.

⁷⁴ Ali b. Muhammed Seyyid Şerif el-Cürcânî, *Mu'cemu't- Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Fadile, t.y.), 116.

⁷⁵ Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî, *Kâmûsu'l-Kur'an*, thk. Abdülaziz Seyyidü'l-Ehl (Beyrut: Dâru'l-İlm il-Melâyin, 1983), 287-288

⁷⁶ Halil b. Ahmed, "bsm", 1/140.

⁷⁷ Cürcânî, "bşr", 46.

⁷⁸ Toz, *Hadislerde Sevinç ve Hüzün*, 46.

⁷⁹ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah Tâcû'l-Lüğâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar (Beyrut: Dâru'l-İlm il-Melâyin, 1990), "bşr", 2/590; Cürcânî, "bşr", 42.

⁸⁰ İsfahânî, "bşr", 49.

⁸¹ en-Necm 53/43.

⁸² Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/294; Ebû Zekerîya Yahya b. Ziyad el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an* (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1983, 3/101.

Zira gülme ve ağlama kuvveleri⁸³ ile gülme ve ağlama fiillerini yaratan Cenâb-ı Allah olup⁸⁴ O, tüm zıtlıkları yaratabilecek kudrettedir. Hayatla ölüm; erkeklikle dişilik gibi zıtlıkları yaratan Cenâb-ı Allah, gülmeyi ve ağlamayı da iki zıt duygu tezahürü olarak yaratmıştır. Bunun yanında ayette insanlardan bazısının ahirette mükâfata nail olarak sevincinden güleceği bazısının da cezalandırmanın gereği olarak üzülmeye ağlayacağı vurgulanmaktadır.⁸⁵ Zira inkârcılar öldükten sonra tekrar dirilmeye inanmamakta, zamanın onların sonunu getireceğini söylemektedir.⁸⁶ Birbirine zıt iki halet-i rûhiyeyi insanda toplayan Cenâb-ı Allah olup neşenin dışa yansımaları olan gülme ile üzüntünün yansımaları olan ağlama O'ndandır. Bu iki haslet zıt duruşlarıyla insana sevapla azabı; cennetle cehennem anımsattığı gibi Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarının bir yansımasıdır.⁸⁷ Nitekim bebeklerin gülme davranışını gösterebilecek yetenekte doğması bu özelliğin yaratılıştan geldiğine işaret eder. Hem insandaki duygusal alt yapıya sahip olma anlamında hem de fizyolojik olarak gülme davranışını gösterebilecek özellikleri taşıma anlamında bu davranış Allah'ın yaratmasının neticesidir.⁸⁸ Bu ayette Allah'ın yarattığı özellikler olması açısından gülme ve ağlamaya karşı nötr bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir.

Gülme ve ağlamanın bir arada zikredildiği bir başka ayette; “*Yoksa bu haberi tuhaf mı buluyorsunuz? Ağlayacağınıza gülüyorsunuz! ve gaflet içinde oyalanıp duruyorsunuz*”⁸⁹ buyrulmaktadır. Ayette adeta şöyle denilmektedir. Siz bu Kur'an'ı acayip karşılayarak onun hakkında istihza edip gülüyorsunuz. Halbuki sizin, Kur'an'da mâsiyet ehliyle ilgili va'idlere odaklanarak ağlamanız gerekir. Çünkü siz de mâsiyet ehli olursunuz.⁹⁰ Rivayete göre Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e ilahi vahyin gelmesini tuhaf bulmuş ve alaylı bir şekilde gülmüştür. Halbuki Kur'an'da mâsiyet ehli için birçok va'id yer almaktadır. Müşrikler de Allah'a isyana dalmış oldukları için ağlamaları evlâdır.⁹¹ Onlar ise huşu duyup ağlayacakları yerde alay edip gülmüştür.⁹² Kıyametle ilgili bir Kur'an ifadesi ya da Hz. Peygamberin hadisiyle karşılaşan inkârcılar, kıyametin yakın olabileceğiyle ilgili ifadeleri eğlence mevzuu yapmıştır. Gerçekte ise kendi durumları hakkında endişe duymaları ve ağlayarak bunu göstermeleri gerekir.⁹³ Dolayısıyla gülmek burada alay ve istihzaya; ağlamak ise Allah korkusuna⁹⁴ ve üzüntüye işaret etmektedir.⁹⁵

⁸³ Ebû'l-Kasım Cârullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2021), 1093.

⁸⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, ter. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2018), 14/238.

⁸⁵ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî. *Tefsiru'l-Kebîr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981), 29/19.

⁸⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/144.

⁸⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 7/4611.

⁸⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “Gülme Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Hikmet Yurdu* 1/2 (Temmuz-Aralık-2008), 69.

⁸⁹ en-Necm 53/59-61.

⁹⁰ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Tefsiru't-Taberî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 7/158.

⁹¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 3/295; Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 7/158; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4615.

⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1064.

⁹³ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 29/28.

⁹⁴ Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, thk. Abdülcelil Abduhu Şelebi (Beyrut: Alemi'l-Kütüb, 1988), 2/127; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/160.

⁹⁵ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 14/245.

4.3. Kur'an'da Gülmeye İlgili Ayetler

Gülme, Kur'an'da mutluluğun, neşenin, şaşmanın, başarının, eğlence ve oyunun vasıtası olarak kullanılmıştır.

4.3.1. Sevinç ve Taaccüp İfadesi Olarak Gülme

Kur'an'daki bazı örneklerden, insanın sevindirici ya da ilginç bir durum karşısında gülmesinin tabii olduğu anlaşılmaktadır. *“Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü; bu sırada ona İshak'ın, İshak'ın ardından da Ya'kûb'un doğacağını müjdeledik,”*⁹⁶ ayetinde de böyle bir mana vardır.

Ayetle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Mukâtil'e göre Hz. İbrahim'im hanımı Sâre, Hz. İbrahim'in korkusundan ve gelen misafirlerin kendisinde meydana getirdiği ürpertiden dolayı gülmüştür.⁹⁷ Taberî ve Kurtubî buradaki gülmenin taaccüpten kaynaklandığı kanaatindedir. Zira Hz. İbrahim'im hanımı, Lût kavminin başlarına gelecek hadiseden gaflet içinde olmaları dolayısıyla şaşkınlıktan bu tepkiyi vermiştir.⁹⁸ Bunun yanı sıra Hz. İbrahim'in hanımının gülmesinin, duyduğu endişenin ortadan kalkmasının verdiği rahatlıktan kaynaklandığı da söylenmiştir.⁹⁹ Zira insan bir tehlikeyle karşılaşıp bundan kurtulduğu zaman kendini güvende hisseder ve bunu gülme davranışı göstererek dışarıya yansıtır.¹⁰⁰ Ayetle ilgili yapılan diğer değerlendirmelerden birine göre Sâre'nin gülmesinin nedeni Lût kavminin hak ettiği azabı bulmasıdır. Bu bağlamda yapılan çirkin fiil dolayısıyla Lût kavminin başlarına bir azabın geleceğini beklediği söylenen Sâre, öngörüsü gerçekleştiği için gülmüş olabilir.¹⁰¹ Ferrâ ise ayette takdim-tehir olduğu görüşündedir. Buna göre Sâre kendisine verilen çocuk müjdesinden ötürü sevincinden gülmüştür.¹⁰² Râzî, yukarıda zikredilenlerden farklı olarak Sâre'nin, Hz. İbrahim'in, Allah'ın Halîli olarak isimlendirilmesine sevindiği için gülmüş olabileceğini; misafirlerin melek olduklarını ispat etmeleri istenince onların da kızartılmış buzağıyı dirilterek canlandırmaları üzerine gülmüş olabileceğini; oldukça ileri bir yaşta çocuk sahibi olacağı için sevinçten gülmüş olabileceğini söylemiştir.¹⁰³ Yapılan yorumlar dikkate alındığında bahsi geçen gülme eyleminin mutluluk ya da şaşırma ifadesinden kaynaklanan psikolojik durumun dışı yansıtılması şeklinde gerçekleştiği söylenebilir.

Neml sûresinde, *“... ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeye gülümsedi,”*¹⁰⁴ ayetinde de sevinç ve taaccüp anlamı ifade eden gülme eyleminden bahsedilmiştir. Hz. Süleyman, karıncaların bu sözünü işitince gülercesine tebessüm etmiştir. Zira tebessüm peygamberlerin bir adettir.¹⁰⁵ Tebessüm ederek gülmenin manası gülmenin insanın yüzünü kaplaması olup azı dişlerinin ortaya çıktığı ancak kakhaha boyutunda bir gülmenin söz konusu

⁹⁶ Hûd 11/71

⁹⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 2/125.

⁹⁸ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 4/293; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006), 11/164.

⁹⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 1/646; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 646.

¹⁰⁰ Kasapoğlu, “Gülme Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme”, 72.

¹⁰¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 1/646; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 646.

¹⁰² Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/22.

¹⁰³ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 18/26-27.

¹⁰⁴ en-Neml 27/17-19

¹⁰⁵ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413), “Edeb”, 68; Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahihu Müslim* (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “İman”, 308-309; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 2/258.

olmadığı söylenebilir.¹⁰⁶

Tefsirlerde karınca konuştuğunda Hz. Süleyman'ı güldüren şey hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yorumlara göre Hz. Süleyman, karıncaların, onun mülkündeki adaletini hissetmesi nedeniyle¹⁰⁷ ya da kendisi ve ordusunun merhamet, takva vb. hususlarda şöhret kazanmasından memnun olduğu için gülercesine tebessüm etmiştir. Diğer bir yoruma göre ise Cenâb-ı Allah'ın kendisine bahsettiği küçük hayvanların bile konuşmasını işitebilme kabiliyetinden dolayı hissettiği mutluluk nedeniyle gülümsemiştir.¹⁰⁸ Diğer taraftan Hz. Süleyman'ın karıncaların konuşması karşısında kısa bir süre şaşkınlık yaşadığı fakat bu durumun onu neşelendirmesi neticesinde gülercesine tebessüm ettiği de söylenmiştir.¹⁰⁹ Dolayısıyla burada yine psikolojik bir durumun göstergesi olarak hissedilen memnuniyet ile küçük hayvanların konuşmasını duyabilmenin verdiği şaşkınlık, gülercesine tebessüm etmenin nedenidir.

4.3.2. İstihza ve Küçümseme İfadesi Olarak Gülme

Kur'an'da bazen de gülme eyleminin alay, küçümseme ifadesi olarak kullanıldığı görülür. Bu ayetlerden birinde “...Ama siz (ey müşrikler), işte onları (samimi müminleri) alaya aldınız; sonunda bu tutumunuz size beni hatırlamayı unutturdu. Hep gülerdiniz onlara”¹¹⁰ buyrulmuştur. Rivayet edildiğine göre Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden azılı inkârcılar, müminlerin zayıf ve fakirlerinden olan Habbâb, Ammâr gibi kimselerle istihza ederek eğleniyorlardı. Bu durum aynı zamanda onların Kur'anla iştigal etmelerini de engelliyordu. Neticede müminler kendilerine yapılanlara sabrettiği için mükafata erecek, müşrikler ise küçümseyici tavırlarla onlara gülmelerinin karşılığını bulacaktır.¹¹¹ Ayette bahsi geçen alay edilen kimselerin ehl-i suffâ olabileceği de söylenmiştir. Müşrikler bu kimselerle o derece alay etmiştir ki bu durum onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. Dolayısıyla Allah'ın dostu olan kimseler konusunda da Allah'tan korkmayı terk etmişlerdir.¹¹² Gülmenin olumsuz yönüne vurgu yapılan bu ayetlere dayanarak bazı kimselerin kendi benlik algısındaki üstünlük duygusunu, zayıf ve güçsüz kimselere küçümseme ifadesi olan gülme davranışı şeklinde yansıttığı söylenebilir.

Gülme eyleminden bahseden “... (Mûsa Onlara) “Ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim” dedi. Onlara mucizelerimizi gösterince bunlara gülüverdiler”¹¹³ ayetinde de Kureys kafirlerinin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine meydan okumalarının benzeri bir durum zikredilir. Zira Hz. Peygamberle (s.a.v.) mücadele edilip onunla alay edildiği gibi Hz. Musa (a.s.) ile de gülünüp alay edilmiş ve kendilerine indirilen ayetler yalanlanmıştır.¹¹⁴ Ayrıca inkârcılar, ayetleri sihir diye nitelendirmekten çekinmemiştir.¹¹⁵ Nitekim Hz. Musa (a.s.) da Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi maddi üstünlüklerine güvenen toplumun ileri gelenleri

¹⁰⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 16/127-128.

¹⁰⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 2/472.

¹⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 779; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 24/188; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3668.

¹⁰⁹ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2/173.

¹¹⁰ el-Mü'minûn 23/109-110.

¹¹¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 2/405; Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 4/388; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 23/126; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 18/130.

¹¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 716.

¹¹³ ez-Zuhuruf 43/47.

¹¹⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 3/192.

¹¹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 982.

tarafından çeşitli ithamlarla karşılaşmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında olduğu gibi Hz. Musa (a.s.) zamanında da inkâr hususunda temayüz eden zengin, nüfuzlu kimseler bu durumu kendi haklılıklarına gerekçe olarak görmüştür. Ayetlerde Firavun ve ileri gelen adamlarının da Hz. Musa'nın (a.s.) mucizeleriyle gülerek alay ettiklerinden bahsedilir. Zira onlar, Hz. Musa'nın (a.s.) bir sopayı atıp yılanı döndüğünü sonra tekrar sopaya döndüğünü; elini ovuşturduğunda beyaz renge büründüğünü görmüş sonra eski haline dönünce gülmeye başlamıştır.¹¹⁶ Dolayısıyla peygamberlerin mücadelesinde karşılaştıkları negatif gülme davranışı çoğunlukla onların davetlerini geçersiz kılmak için başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Bu ayetlerde gülmenin psikolojik boyutu kadar sosyal yönü de dikkati çekmektedir.

4.3.3. Dünyada Alay Ederek Gülenlere Ahiret Cezası Olarak Gülünmesi

Kur'an'da bazı ayetlerde gülme, cezalandırma anlamı içerecek tarzda kullanılmıştır. *“Günahkârlar (dünyada) iman edenlere gülüp dururlardı... Ama o gün de müminler kâfirlere gülecekler.”*¹¹⁷ Kâfirler, dünyada isyana ve günahlara dalmak suretiyle hem Allah'ı inkâr etmekte hem de Allah'ın birliğini kabul ederek bunun gereğini yapan müminlerle istihza ederek onlara gülmektedir. Buna mukabil ahirette müminler, cennet nimetleri içinde oldukları halde kâfirlerin karşılaşacağı sıkıntılı durumlara gülecektir. Müminlerin gülmesinin esas kâfirlerin dünyada yapip ettikleriyle cezalandırılmaları nedeniyledir.¹¹⁸

İslâm'ın doğduğu zamanda Mekke'nin nüfuz ve varlık sahibi müşrikleri iman ehli fukarayı alaya almıştır. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bi'setin başlangıcında tâbi olan bu zayıf kimseler gizli davet döneminde inançlarını istedikleri gibi haykıramamıştır. Bu durum kendisini kudret sahibi olarak gören ve lüks içinde yaşayan kimselerde tekebbüre neden olmuştur. Neticede bu kimseler Hakka tâbi olan insanlara tahakküm ederek onlarla alay etmeyi kendi hakları olarak görmüştür. Ayetin nüzul sebebi olarak nakledilen diğer bir hadiseye göre ise Hz. Ali bir grup Müslümanın arasında geldiği zaman münafıklar alay etmeye başlamış¹¹⁹ ve 'kel geldi' ifadesini söyleyerek Hz. Ali'ye gülmüştür. Bu durum, Hz. Ali henüz durumu Peygamberimize anlatmadan önce ona bildirilmiş ve bu ayetlerin nâzil olduğu söylenmiştir.¹²⁰ İnsanların değer yargılarının ters yüz olduğu dönemlerde faziletler ile ahlaki olmayan davranışların bu şekilde yer değiştirdiği çokça görülmüştür. Müşriklerin Hakka iman edip, bu doğrultuda yaşayanlara karşı istihza ve tahkiri revâ görmesinde de bu anlayış kendini göstermiştir.¹²¹ Ahirette ise durum tersine dönecek ve kâfirler ile münafıklar müminlere davranış şekillerinin bir karşılığı olmak üzere müminlerin cennette rahat koşullar içinde kendilerine gülmesiyle karşılaşacaktır. Müminlerin ahirette göstereceği tepki kâfirlerin dünyadaki tutumlarıyla doğru orantılıdır.¹²² Zira kâfirler kıyameti, yeniden dirilmeyi ve cezâyı inkâr etmiş, kibir ve gurur içinde müminlerle eğlenmiştir. Ahirette müminlerin cennetteki mükâfatlarına nail olmaları gibi kâfirlerin dünyada yaptıkları şeylerin sonucuyla karşılaşmaları doğaldır.¹²³ Dolayısıyla inkârcılar sadece yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

¹¹⁶ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 27/218.

¹¹⁷ el-Mutaffifin 86/29, 34.

¹¹⁸ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 7/384-385.

¹¹⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 2/637.

¹²⁰ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 31/102.

¹²¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5665-5666.

¹²² Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 31/103.

¹²³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5667-5668.

4.3.4. Ahirette Bazı Yüzlerin Ağarması

Kur'an'da bazen de mutluluk ve sevincin yüze verdiği ışıltı, gülmeyle özdeşleştirilmiştir. “O gün birtakım yüzler parıldar; güleçtir, müjde almıştır,”¹²⁴ ayetinde bu şekildeki mutluluk tezahüründen bahsedilmiştir. Ahiret günü bazı yüzler aydınlanarak adeta ışıltı parlayacaktır. Allah'ın kendilerine bahsettiği nimetlerden¹²⁵ ve başarıdan dolayı sevinç içinde gülecektir.¹²⁶ Tıpkı gün ışıdığı gibi sabahın aydınlığının, parlayarak ortalığı kaplaması gibi. Rivayetlere göre gece çok namaz kılan kimsenin siması güzelleştiği gibi abdest de insanın uzuvlarında tesirini gösterir.¹²⁷ O gün bazı kimseler dünyanın temasından kurtulduğu ve Allah'ın rızasına ulaştığı için gülümseyerek yüzlerini tebessüm kaplayacaktır.¹²⁸ Zira o gün bazı yüzler hesaptan kurtularak Cenâb-ı Allah'ın cemâline ve rızasına kavuşmuştur.¹²⁹ Yüz sevincin, mutluluğun ve gülümsemenin tezahür ettiği yer olduğu için ayette yüzlerin parlamasından bahsedilmiştir.¹³⁰ Bu ayetlerde insanın nihai mutluluğa erişmesinin verdiği memnuniyetin yüzdeki emaresine işaret edildiği söylenebilir. İnsanın içinde hissettiği huzur, güven ve sevinç yüzde aydınlanma ile kendini göstermiştir.

5. Kur'an'da Ağlamak

Ağlamak, üzüntünün beden dilinde vücut bulmuş şeklidir. Kur'an'da çeşitli konularla bağlantılı olarak ağlamaktan bahseden ayetler de bulunmaktadır.

5.1. Kur'an'da Ağlama Anlamında Kullanılan Kelimeler

El-bükâü, dem' kelimeleri Kur'an'da ağlamak ve gözyaşı, gözyaşı dökmek anlamında kullanılan ifadelerdendir.

el-Bükâü, ağlamak anlamında olup medle okunduğu gibi kasr ile de okunur.¹³¹ Sonu med ile okunduğunda kelime, üzüntüden dolayı gözden yaş gelmesi, bağırmanın eşlik ettiği sesli ağlama manası ifade eder. Kelimenin sonu kasr ile okunduğunda ise ağlama eyleminde sesten ziyade üzüntü ve gözyaşları ön plandadır.¹³²

Dem' ise gözün yaş dökmesi,¹³³ sevinçten ya da hüznü nedeniyle insanın gözünden yaş gelmesi¹³⁴ ve ağlamak anlamında kullanılan bir kelimedir.¹³⁵ Nitekim hızlı bir şekilde ağlamak da çok göz yaşı dökmek suretiyle olur.¹³⁶

¹²⁴ el-Abese 80/38-39.

¹²⁵ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 7/465.

¹²⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 2/629.

¹²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1181.

¹²⁸ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 31/65-66.

¹²⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5590; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/215.

¹³⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/138.

¹³¹ Halil b. Ahmed, “bky”, 1/108.

¹³² İbn Manzûr, “bky”, 14/82; İsfahânî, “bky”, 58.

¹³³ Halil b. Ahmed, “dma”, 2/46.

¹³⁴ Cevherî, “dm'a”, 4/1209; Mecdüddin Muhammed b. Yakup el-Firûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Mûhit*, thk. Muhammed Naim el-Araksusi (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, t.y.) “dma”, 716.

¹³⁵ İsfahânî, “dma”, 172.

¹³⁶ İbn Manzûr, “dma”, 8/91.

5.2. Kur'an'da Ağlamaktan Bahseden Ayetler

Kur'an'da üzüntüden, pişmanlıktan, ihlastan ve manipülasyondan kaynaklanan ağlama olgusuna işaret edildiği görülür.

5.2.1. Üzüntüden Ağlamak

İnsanın üzüntüsünün dışa yansıtılma biçimi olarak ağlamaya işaret edilen bir ayette “...Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu,”¹³⁷ buyrulmuştur. Hz. Yakub (a.s.) oğlu Hz. Yusuf'un kaybından duyduğu keder dolayısıyla o kadar çok ağlamıştır ki adeta gözleri bembeyaz olmuş ve görme kudreti zâil olmuştu. Onun hissettiği acı hem onu zayıf ve aciz düşürmüş hem de ağlamaktan dolayı gözlerinin görme kabiliyeti gitmişti.¹³⁸ Aslında ayette geçen “*kezîm*” ifadesi feryat etmeden hüznünü içinde tutmak ve dışa yansıtmamak anlamı ifade eder.¹³⁹ Çok üzüntü çekerek bunun sürekli hale gelmesi insanın beyindeki sinirlerin işleyişinin bozularak ağlamanın sürekli hale gelmesine ve görme kabiliyetinin zayıflamasına neden olur.¹⁴⁰ Cenâb-ı Allah, bu ayette insanın en önemli üç uzvuna işaret etmiş olup her uzuvdaki hüznün emaresini ayrı ayrı belirtmiştir. Dilin hüznü ah, eyvah türünden lafızlarla üzüntüsünü kelimelere dökmesiyledir. Gözün üzüntüyü gösterme biçimi ağlamak olup aşırı ağlamak, insanın gözlerinin âdeta beyazlaşmasına neden olabilir. Kalbin üzüntüsü ise insanın kendisini helâk edercesine bu üzüntünün tesirinde kalmasıdır.¹⁴¹ Bu ayet aynı zamanda peygamberlerin de diğer insanlar gibi üzüntülerinin olmasının, bundan dolayı kederlenerek ağlamanın doğal olduğuna delalet eder.¹⁴² Ağlamanın psikolojik boyutu kadar biyolojik boyutuna da vurgu yapılan ayette işaret edilen bir husus olarak insanın duygularına hâkim olamamasının ve bu nedenle istemeden kendi sağlığını zarara uğratmasının kınanmadığını söylemek de mümkündür. Zira yoğun duygusal değişimlerin yaşandığı hastalık ve yas dönemlerinde insanın duygusal tepkilerini kontrol altında tutamaması son derece normaldir.

5.2.2. Üzüntü Belirtisinin Tabiata Atfedilmesi

İnsanların yanlış inançlarının gündeme getirildiği bir ayette “Onlar için ne gök ağladı ne de yer,”¹⁴³ ifadesine yer verilmiştir. Ayette kendilerini üstün bir konumda her şeyin merkezi olarak gören ve başka insanları tahkir eden Firavunla taraftarlarının mesnetsiz düşüncelerinin yanlışlığı ortaya konulmuştur. Onlar, bilerek Allah'a isyana saplandığı için azabı hak etmiştir. Bu nedenle yeryüzünün de gökyüzünün de onlar nedeniyle ağlaması düşünülemez.¹⁴⁴ Aksine yerdeki ve göktekiler bu kimselerin ölümüne sevinmiştir. Zira dünyada tanrılıklarını ilan eden Firavun ve benzerlerinin ölümü, eziyet ettikleri insanlar açısından ancak sevinç vesilesi olabilir. Bunun yanı sıra onların arkalarından çoluk-çocuk ve yakınlarının, onları yad edecek kimselerinin kalmadığı da söylenmiştir.¹⁴⁵

Cahiliye devrinde insanlar, eşraftan biri öldüğünde ay ve güneşin onun ölümü nedeniyle tutulduğunu; rüzgârın, gökyüzünün ve yerin onun için ağladığını söyleyerek o

¹³⁷ Yûsuf 12/84.

¹³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 527; M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 83.

¹³⁹ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 7/378.

¹⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/42.

¹⁴¹ Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 18/200.

¹⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/42.

¹⁴³ ed-Duhân 44/29.

¹⁴⁴ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 6/550.

¹⁴⁵ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 13/326.

kimseyi yüceltmeyi murat etmiştir. Ancak ayette bu anlayışı tekzip eden bir üslup kullanılmıştır. Burada; ölümleri yer ve göğün ağlamasıyla dramatize edilen, ölümleri büyük bir kayıp olarak görülen kimselerin aslında tam tersi olan durumlarıyla istihza edilmiştir. Zira bunlar sadece kendilerini büyük gören kimseler olup ayette ironi yapılarak durumun hiç de böyle olmadığı ifade edilmiştir. Bu ifadeyi, onların göğe yükselecek güzel bir sözünün-salih bir amelinin olmaması şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi inkârcı olan bu kimselere gök ehli olan melekler de yeryüzü ehli olan insanlar da ağlamadı şeklinde anlamak da mümkündür.¹⁴⁶ Onların bu durumuna karşın müminler öldüğünde onlara yer de gök de ağlar. Yeryüzünde namaz kıldığı yer, gökte ise amelinin yükseldiği ve rızkının indiği yer mümin için ağlar.¹⁴⁷ Zira her kulun gökler aleminde biri rızkının kendisine indiği diğeri yaptığı amellerin yüce makama yükseldiği iki kapısı vardı. O kişi öldüğünde bu kapılar onu kaybettiğine ağlar. Ayette bahsi geçen kimselerin ise yüce makama yükselecek bir amelleri olmadığı için onlara ağlayan olmamıştır.¹⁴⁸

Tarih boyunca insanoğlu çeşitli tabiat olayları ile insanın doğumu, ölümü vb. konularla bağlantı kurmuştur. Özellikle eşraftan biri mevzu bahis olunca güneş, ay tutulması gibi hadiseler, bu kimselerin üstün şahsiyetler olduklarının delili olarak kabul edilmiştir. Cenâb-ı Allah, bu âyetle insanların her konuyu bazı insanların -özellikle de inkârcıların- ayrıcalıklı ya da özel olduğu kabulleriyle ilişkilendirmelerini reddetmiştir.

5.2.3. Yalandan Ağlamak

Kur'an'da insanları kandırma amaçlı ağlamadan bahsedilen bir ayette “*Akşam ağlayarak babalarına geldiler,*”¹⁴⁹ betimlemesine yer verilir.

Hız. Yûsuf'un kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra eve dönmüşler,¹⁵⁰ her ne kadar zalim de olsalar babalarının yanında akşam vakti ağlayıp sızlanmışlardır.¹⁵¹ Hız. Yûsuf'un kardeşlerinin amacı babalarını ikna etmekten ibarettir.¹⁵² Dolayısıyla onların ağlamasının göstermelik bir durum olduğu söylenebilir. Çünkü herkesin yapabileceği bir şey olmasa da insanların içinde gerçekte ağlamadığı halde göstermelik ağlayan kimselere rastlanır. Hız. Yûsuf'un kardeşleri de babalarını ikna etmek için ağlama taklidi yaparak kendilerini kamufle etmişler ve hayallerinde kurdukları şeyler onların sinirlerini etkileyerek ağlama belirtilerini göstermeye başlamıştır.¹⁵³ Hız. Yûsuf'un kardeşlerinin ağlaması manipülatif nitelikli olup babalarını ikna çabasının bir sonucudur. Bu hadise aynı zamanda sosyal hayatta ağlamanın bir iletişim vasıtası olarak kullanılabileceğine de delalet eder.

5.2.4. Övülen Bir Davranış Olarak Ağlamak

Ağlamaktan övgü nazarıyla bahsedilen ayetler de vardır. Bunlardan birinde “*Ağlayarak yüzüstü yere kapanırlar; Kur'an onların saygısını arttırır,*”¹⁵⁴ ibaresiyle gerçek müminlere işaret edilmiştir. Zira bunlar, Kur'an okuduklarında ondaki öğütler ve uyarılar

¹⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1001.

¹⁴⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 2/451.

¹⁴⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 2/451; Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 13/326; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 27/248.

¹⁴⁹ Yûsuf 12/16.

¹⁵⁰ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, 4/335.

¹⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 507; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 18/103.

¹⁵² Muhammed Abduh-Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm* (Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947), 14/3601.

¹⁵³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/236.

¹⁵⁴ el-İsrâ 17/109.

onların haşyetini artırır. Bu nedenle gönülden gelen bir hürmetle Allah'ın huzurunda secde ederler.¹⁵⁵ Bu müminler, ilahi kitapları okumuş, Hz. Peygamber'in bu kitaplarda va'dedilen peygamber olduğunu bilen, Kur'an okunduğunda onun hak olduğunu anlayan alimlerdir.¹⁵⁶ Bu ayetteki ifadenin öncesindeki iki ayetle bağlantısı vardır. Zira ayetlerin ifadesine göre, inanmayan müşriklerin tutumlarının tersine okunan ilahi kelamın tesirini hisseden, yaşadığı yoğun hissiyatın neticesinde ağlayarak secdeye varan kendisine ilim verilen kimseler,¹⁵⁷ Rablerini tespih ederek O'nun va'dinin hak olduğunu ikrar etmiştir.¹⁵⁸ Bunların arasında Varaka b. Nevfel, Abdullah b. Selam gibi kimselerin olduğu söylenir.¹⁵⁹ Onların ağlayarak yere kapanma davranışı Allah'a olan derin sevgileri, takvaları ve tevazularından kaynaklanır. İnsanın Allah'a karşı hissiyatını sözle ifadesi mümkün olmadığında beden dilindeki rükû, secde gibi davranışlar bunun somut ifadesi haline gelir.¹⁶⁰

Konuyla ilgili bir başka ayette *"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu, Âdem'in soyundan gelen peygamberler; Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımız, İbrâhim ve İsrâil'in (Ya'kûb) soyundan gelenler ve doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerden olup, kendilerine Rahmân'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak ve secde ederek yere kapanırlar,"*¹⁶¹ buyrulmuştur. Burada kastedilen okunan ayetlerin tesiriyle secde esnasında ruhun Allah'a karşı huşu duygularının yoğunlaştığı ve hissedilen hürmet ve tazimden kaynaklanan ağlama durumudur.¹⁶² Ayette namaz esnasında ağlayarak secdeye kapanmak kastedilmiştir. Ancak Kur'an okunurken Allah'ın birliğinden ve varlığının delillerinden bahseden ayetler okunduğunda secdeye kapanarak ağlamak da bu kapsamda değerlendirilebilir. Zira bu özellik peygamberlerin vasıflarından biridir.¹⁶³ Bunun misali olmak üzere Hz. Peygamber'in İbn Mes'ud'un Kur'an tilaveti esnasında gözlerinden yaşlar boşandığından bahsedilir.¹⁶⁴ Bu bağlamda Peygamber Efendimiz, "Kur'an hüznle nazil oldu, onu okurken ağlayınız. Ağlayamıyorsanız, ağlar gibi okuyunuz,"¹⁶⁵ buyurmuştur. Bu minvaldeki bir başka rivayette ise secdeye vardığı zaman insanın ağlamasının gerektiği ve gözünden yaş gelmiyorsa da kalbinin ağlamasının lüzumundan bahsedilmiştir.¹⁶⁶ Zira ağlamak hüznün göstergesidir ve Kur'an hüznle indirilmiştir. Bunun anlamı onda yer alan uyarı, tehdit ve ahitlerin ciddiyetini dikkate alarak kendi eksikliklerinden dolayı üzüntü duymak gerektirir. Ağlamak da bu üzüntünün bir göstergesidir.¹⁶⁷

Keşiş ve rahipler arasında dahi içinden iman ederek Hz. Peygamber'e indirilenin hak olduğunu anlayan bazı kimseler bulunduğu bahsedilir. *"Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman hakikate dair bilgileri bulunduğu için dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün..."*¹⁶⁸ ayetinde bu kimselere işaret edilmiştir. Burada Cafer-i Tayyâr'ın,

¹⁵⁵ Taberî, Tefsiru't-Taberî, 5/75.

¹⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 611; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3213.

¹⁵⁷ el-İsrâ 2/107.

¹⁵⁸ el-İsrâ 2/108.

¹⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 15/232-233.

¹⁶⁰ Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 390

¹⁶¹ Meryem 19/58.

¹⁶² Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 9/200-201; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 16/133.

¹⁶³ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 13/471.

¹⁶⁴ Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 68.

¹⁶⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Halil Me'mun Şiha (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1996/1416), "İkametü's-salah", 176.

¹⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 640; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, 21/235.

¹⁶⁷ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ-u Ulumu'd-Din* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 328.

¹⁶⁸ el-Mâide 5/83.

Necâşînin beraberinde bulunan ruhbanlara, Meryem sûresini okuması neticesinde onların Kur'an'da Hz. İsa hakkında bildirilen malumatın hak olduğunu anlamaları nedeniyle ağladıkları ifade edilmiştir.¹⁶⁹ Bir önceki ayette bildirildiği üzere Hristiyanlar, Yahudilere göre müminlere karşı daha mutedil bir yaklaşıma sahiptir.¹⁷⁰ Çünkü bunların içinde insaf ve izan sahibi din adamları vardır. Bunlar okunan ayetlerin hak olduğunu anladığı için gözlerinden yaşlar dökülen kimseler olup Hz. Peygamberin ve ona indirilen ayetlerin ilahi menşeli olduğunu kavramışlardır.¹⁷¹ Dolayısıyla bahsi geçen keşişlerin ve ruhbanların yaşadıkları dini tecrübenin yoğunluğundan ve ihlastan kaynaklanan hissiyat neticesinde gözlerinden yaşlar dökülmeye başlamıştır. Bu durumda onların sevinç gözyaşları döktüğü söylenebilir. Diğer taraftan onların gözyaşı dökmesine kavimlerinin içinde bulunduğu duruma üzülmeleri de yol açmış olabilir.¹⁷² Neticede bu ayetlerde ihlas, huşu, takva gibi dini duyguların ağlama eylemiyle dışa vurulduğundan bahsedilmiştir.

5.2.5. İhlstan Kaynaklanan Ağlama

Kur'an'da samimiyetin duygusal görünümü olarak ağlamaktan bahsedildiği de görülür. *"...harcayacak bir şey bulamamanın üzüntüsünden gözyaşları dökerek geri dönenlere de günah yoktur,"*¹⁷³ ayetteki gözün yaşla dolup taşması üzüntüden kinaye olup insanın Allah'a olan bağlılığı ve dindeki samimiyetinden kaynaklanmaktadır. Hadisede, Tebük Gazvesindeki bazı kimselerden söz edilmiştir. Tebük seferinde Müslümanlığı kabul etmiş bazı bedevîler Hz. Peygamber'in yanına gelerek savaşa katılmak için binek istemişler fakat Hz. Peygamber onlara verecek binek bulamayınca gözyaşları ile geri dönmüşlerdir.¹⁷⁴ Burada bedevîlerin gözyaşları, kalplerindeki dine yardım isteğine, Hz. Peygamber'le beraber savaşa iştirak etme niyetinin doğruluğuna ve hüznlerine delalet ettiği için Kur'an'da da zikredilmiş ve onlara günah yazılmadığı bildirilmiştir. Zira onlar samimiyetle Allah yolunda cihada çıkmak ve cihat için yardımda bulunmak istemiştir.¹⁷⁵ Bu ayette ağlamanın samimi boyutuna işaret edilerek kalbî bir eylemin beden dilindeki görünümünden bahsedilmiştir.¹⁷⁶ Zira insanı sadece acı veren şeyler ağlamaya sevk etmez. İnsan bazen tüm içtenliğiyle yapmak istediği hayır nitelikli davranışlarda ya da ulaşmaya çalıştığı şeylerde engellerle karşılaştığında üzülmeye ağlayabilir.

5.2.6. Özdenetim Mekanizması Olarak Ağlamak

Kur'an'da insanın duygularından bahsedilirken bu duyguların yerli yerinde dışa yansıtılmasına önem atfedilmiştir. *"Yapıp ettikleri karşısında artık az gülsünler, çok ağlasınlar!"*¹⁷⁷ ayetine göre ağlanacak işler yaptığı halde mutluluk ifadesi olarak gülmek tutarlı değildir. Cenâb-ı Allah, ayette Tebük seferinden geri kalmak için çeşitli bahanelerin arkasına sığınan ve sefere katılma niyetinde olanları da engellemeye çalışan münafıkların karşılaşacakları ceza nedeniyle çokça ağlamaları gerektiğini bildirmiştir. Davranışlarının

¹⁶⁹ Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdîrrahmân b. Ebî Kerîme A'ver Süddî el-Kebîr, *Tefsîrû's-Süddî el-Kebîr*. thk. Muhammed Atâ Yusuf (Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 1993), 233-234; Fahreddin Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 12/72.

¹⁷⁰ el-Mâide, 5/82.

¹⁷¹ Abduh-Rıza, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Hakîm*, 7/1690; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 7/7-9.

¹⁷² Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 4/298.

¹⁷³ et-Tevbe 9/92.

¹⁷⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 2/65; Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 10/296.

¹⁷⁵ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 4/148-149; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 10/334-335; Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 6/451; Fahreddin Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 16/163.

¹⁷⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, "Ağlama Olgusu Modern Psikoloji ve Kur'an Eksenli Bir Yaklaşım", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Bahar2015), 22.

¹⁷⁷ et-Tevbe 9/82.

neticesinde kazandıklarına karşılık dünyada az gülmeleri gerekir, zira bu gülmeleri duracaktır. Aslında kazandıklarının mukabili karşılaşacakları cehennem ateşi nedeniyle çokça ağlamaları lâzımdır. Nitekim bunda herhangi bir kesinti olmayacaktır.¹⁷⁸ Dolayısıyla bu ayet onların ahiret ahvaline işaret olup az gülüp çok ağlayacak bir durumda olacaklarını da göstermektedir.¹⁷⁹ Bu durumdan haber verilmesi bir tehdit olabileceği gibi onların ahiretteki durumlarına işaret eden bir haber de olabilir. Diğer taraftan Hz. Peygamber de ahirette insanın karşılaşacağı cezanın şiddeti dolayısıyla bu dünyada pişmanlık duyarak ağlamasını tavsiye etmektedir. Bu nedenle müminlere ağlamayı, en azından ağlar gibi bir olmayı buyurmuş ve ahirette cehennem ehlinin ağlamasının son derece şiddetli olacağından¹⁸⁰ bahsetmiştir.¹⁸¹ İbn Âşûr, ağlamanın, onların ahiretteki üzüntülerine işaret eden; gülmenin ise Hz. Peygamber'e söyledikleri bahanelerin kabul edildiğini düşünmelerinden kaynaklanan sevinci ifade eden birer mecaz olduğunu söyler.¹⁸² Ayette bir anlamda yapılan kötülüklerden ötürü cehennemde acıklı bir cezayla karşılaşmadan önce bu dünyada durumun ciddiyetinin kavranması ve pişmanlığın gösterilmesi istenmektedir. Ağlamanın birçok çeşidi vardır ki burada farz olan türünden bahsedilmiştir. Çünkü bunu yapmadıkları takdirde ahirette çok ağlamaları kaçınılmazdır.¹⁸³ Bu bağlamda Gazzâlî de çok gülmeyi hoş karşılamaz; çok şakalaşmayı, eğlenceye fazla dalarak çok gülmeyi kalbi öldüren davranışlar arasında zikreder. Her şeye gülen insan ciddi konularda bile gerekli tavrı ortaya koyamaz, kişinin itibarı zedelenir, insanın sosyal ilişkileri de olumsuz etkilenir. Peygamberimiz bu nedenle kendisinin bildiğini bilen kimselerin az gülüp çok ağlayacaklarını¹⁸⁴ söylemiş ve daha ziyade tebessüm etmeyi tercih etmiştir.¹⁸⁵

Genel olarak bu ayette insanın duygusal kaynaklı davranışlarında bir otokontrol sisteminin olması gerektiğine işaret edildiği söylenebilir. Zira mutlu olduğunda fırsatları kullanamayan kadar ahirette kendisine zarar verecek tutum ve davranışları hoş bir şey gibi algılayıp üzülüp ağlayacağı yerde gereksiz yere mutlu olup gülen de bundan zarar görebilir.

Sonuç

Gülmek ve ağlamak birbirine zıt iki duygu durumun dışa vurulması olarak nitelendirilebilir. Gülmek daha çok sevinç ve mutluluktan; ağlamak ise üzüntüden kaynaklanan duyguların beden dilindeki ifadesidir. Diğer taraftan gülmek ve ağlamak psikolojik ve sosyal birer olgu olarak hem insanın duygularını dış dünyaya yansıtmasını hem de diğer insanlarla iletişim ve etkileşim kurmasını sağlar.

Kur'an'da hayat ve ölüm gibi birbirine zıt iki gerçekliği yaratan Cenâb-ı Allah'ın gülme ve ağlamayı da yarattığına vurgu yapılır. Bu bağlamda öldükten sonra dirilmeye inanmayanların karşısında gülme ve ağlamanın insanda aynı anda var olması bir delildir. Aynı zamanda Kur'an'da bu iki zıt duygu ifadesinin yaratılıştan gelen birer özellik olduğu da ifade edilmiştir.

Araştırmada psikolojik ve sosyal yönleriyle ele alınan gülme ve ağlama eylemlerinin

¹⁷⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, 2/63; Fahreddin Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, 16/153.

¹⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 444; Abduh-Rıza, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, 11/3152-3153.

¹⁸⁰ İbn Mâce, "Zühd", 19.

¹⁸¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 10/317-318.

¹⁸² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 10/281-282.

¹⁸³ Abduh-Rıza, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, 11/3141.

¹⁸⁴ Müslim, "Fezâil", 134.

¹⁸⁵ Gazzâlî, *ihyâ*, 1017-1018.

Kur'an'daki mahiyeti incelenmiştir. Yapılan araştırmada Kur'an'da mutlak anlamda gülmeye ya da ağlamaya olumsuz bir anlam yüklenmediği anlaşılmıştır. Bazı ayetlerde gülmenin psikolojik boyutuyla sevinç ve feraha kavuşma, müjde ifadesi olarak, bazı ayetlerde ise şaşırmanın göstergesi olarak taaccüp ifade edecek şekilde kullanıldığı görülmüştür. Gülmeye olumsuz anlam yüklenmesi ise inkârcıların Allah'ın ayetlerine ve samimi müminlere istihzai bir üslupla gülmesiyle ilişkilidir. Burada gülmenin sosyal boyutuna da işaret edilmiştir. Ayrıca araştırmamız neticesinde Kur'an'da gülmenin ceza anlamı ifade ettiği de görülmüştür. Bu bağlamda müminlerle dünyada gülerken alay eden inkârcıların, ahirette müminlerin kendilerine gülmesine muhatap olması, yaptıklarının cezasıyla yüzleşmeleri nedeniyledir.

Gülmenin zıddı olan ağlama da Kur'an'da insani bir durum olarak kabul edilir. Ağlama eyleminin daha ziyade psikolojik boyutuna işaret edilen ayetlerde genel olarak Allah'a olan bağlılık ve Allah'ın ayetleri karşısında hissedilen huşu nedeniyle ağlamanın fazileti ön plana çıkarılmış; insanın kendi kusur ve günahlarını görmezden gelerek gülüp eğlenmesi ve bu hataları önemsememesinin hoş karşılanmadığı görülmüştür. Bu açıdan insana tavsiye edilen ağlamanın, nefsi arındırma işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Yapılan araştırmada Kur'an'da ağlamanın sosyal ilişkilerdeki manipülatif yönüne de işaret edildiği anlaşılmıştır. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin babalarına gelerek ağlamaları bazı duygu gösterilerinin yanıltıcı olabileceğiyle ilgili ipuçları vermektedir. Ayrıca Kur'an'da ağlamayla ilgili bazı algıların yanlışlığına da değinilmiştir. Bu bağlamda bazı insanların yer ile göklerin bir kimsenin ölümüne ağladığı yönünde gerçeklik payı olmayan inançları tekzip edilmiştir.

Bundan sonra yapılacak araştırmalarda insanda birbiriyle zıt görünümlü başka özelliklerin ya da davranışların birlikte irdelenmesinin faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed- Rıza, Reşid. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. çev. Kamuran Şipal. y.y.: Say Kitap, t.y.
- Akalın, Şükrü Halûk, vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Arıcı, Handan Yalvaç. *Kur'an'da Mutluluk Kavramı ve Eğitimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
- Ay, Didem Akyıldız. "Anadolu Ağızlarında "Gülmek" ve "Ağlamak" Eylemlerinin Troponimleri". *Söylem Filoloji Dergisi* 6/3 (2021), 820-831.
- Baker, Marc. *Blood, Sweat and Tears: The Intra- and Interindividual Function of Adult Emotional Weeping*, University of Portsmouth, Department of Psychology, Phd Thesis, 2019.
- Batlaş, Zuhâl. *Sağlık Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Batlaş, Zuhâl Batlaş-Batlaş-Acar. *Bedenin Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 9. Basım, 1994.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1969.
- Bayraktar, Levent-Tek, Zeynep. *Bergson'dan Mustafa Şekip'e Gülme*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahihu'l-Buhârî*, 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413.
- Bylsma, Lauren M., vd. "The Neurobiology of Human Crying", *Clin Auton Res* 29/1 (February 2019), 1-18. doi:10.1007/s10286-018-0526-y.
- Caradec François. *Beden Dili Sözlüğü*. çev. Ceyda Akbaş. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sıhah Tâcü'l-Lüğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm il-Melâyin, 4. Basım, 1990.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed Seyyid Şerif el-Cürcânî. *Mu'cemu't- Ta'rifât*. thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadile, t.y.
- Çitci, Sinan. "Mehmet Âkif 'in Şiirlerinde Ağlama", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 29 (2013), 225-255.
- Çoştı, Feyza Ceyhan. "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud". *Felsefe Dünyası Dergisi* 71 (Yaz 2020), 135-154.
- Dâmegânî, Hüseyin b. Muhammed. *Kâmûsu'l-Kur'an*, thk. Abdülaziz Seyyidü'l-Ehl. Beyrut: Dâru'l-İlm il-Melâyin, 1983.
- Eker, Gülin Öğüt. "Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda Sosyal Ceza Olarak Gülme", *Folklor/Edebiyat* 23/92 (2017/4), 49-62.
- Fahreddin Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsiru'l-Kebîr-Mefâtihu'l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l Ayn*. thk. Abdülhamid Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Ferrâ, Ebû Zekerîya Yahya b. Ziyad. *Meânî'l-Kur'an*. 3 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1983.
- Firûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakup. *Kâmûsu'l-Mûhit*. thk. Muhammed Naim el-Araksusi. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, t.y.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ-u Ulumu'd-Din*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- Goleman, Daniel. *Duygusal Zekâ*. çev. Banu Seçkin Yüksel. İstanbul: Varlık Yayınları, 2007.
- Goleman, Daniel. *Sosyal Zekâ*. çev. Osman Çetin Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları, 2006.
- Goleman, Tara Bennett. *Duyguların Simyası*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Alfa Basım-yayım, 2003.
- Heyet. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Nüzhetu'l-A'yûni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*. thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1987.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *Zâdü'l-Me'âd*. çev. Şükrü Özen. 6 Cilt. İstanbul: İklim Yayınları, 1988.
- İsfahânî Ebû'l-Kasım Huseyn b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb. *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Seyyid Kılânî. Kahire: el-Bâbî el-Halebî, 1961.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *Sünenu İbn Mâce*. thk. Halil Me'mun Şiha. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1996/1416.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem-Cemalcılar, Zeynep. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayıncılık, 16. Basım, 2014.
- Kara, Necati. *Kur'an'da Beden Dili*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2004.
- Kasapoğlu, Abdurrahman Kasapoğlu. "Ağlama Olgusu Modern Psikoloji ve Kur'an Eksenli Bir Yaklaşım". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Bahar2015), 9-43.

- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Gülme Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme". *Hikmet Yurdu* 1/2 (Temmuz-Aralık-2008), 61-76.
- Kindî, Ya'kûb b. İshak. *Üzüntüden Kurtulma Yolları*. çev. Mustafa Çağrı. Ankara: TDV Yayınları, 2015.
- Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006.
- Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*. ter. İbrahim Tüfekçi. 17 Cilt. İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2018.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir. *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*, 3 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Naskali, Emine Gürsoy. "Ağlama Sebepleri". *Ağlamak Kitabı*. ed. Emine Gürsoy Naskali. 219-260. İstanbul: Kitabevi, 1. Basım, 2017.
- Necati, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Neu, Jerome. *Ağlamak Entelektüel Bir Şeydir*, çev. C. Cengiz Çevik- Melike Çakan. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2011.
- Öztulay, Bilge. *H. Bergson'un Gülme Adlı Eseri Üzerinden Gülmenin Fenomenolojisi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Plotnik, Rod. *Psikolojiye Giriş*. çev. Tamer Geniş. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2009.
- R. Provine, R.-R. Fischer, K. "Laughing, Smiling and Talking: Relationship to Sleeping Social Context in Humans". *Ethology*. 83/4 (1989), 295-305.
- Sayar, Kemal-Dinç, Mehmet. *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Saygılı, Sefa. *Mutluluk Elimizde*. İstanbul: Türdav Yayınları, 2001.
- Sidebotham, Charlotte Elizabeth. *Life & Times Viewpoint*. Life & Times, 13/5 (2020), 240. <https://doi.org/10.3399/bjgp20X709625>
- Sözer, Murat. "Psikopat Zihnini Nasıl Kontrol Eder? Psikolojik Manipülasyon." 1-13. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.academia.edu/9117380/Manip%25C3%25BClasyon_Teknikleri
- Süddî el-Kebir, Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdurrahmân b. Ebî Kerîme A'ver. *Tefsirü's-Süddî el-Kebir*. thk. Muhammed Atâ Yusuf. 1 Cilt. Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 1993.
- Şemsettin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2015.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Tefsiru't-Taberî*. 7 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Nevzat Tarhan, *Duyguların Dili*. İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Basım, 2008.
- T., Bildik. "Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas", *Ege Tıp Dergisi* 52/4 (2013), 223-229.
- Toz, Rıza. *Hadislerde Sevinç ve Hüzün*. ed. Recep Bilgin. Ankara: İksad, 2022.
- Tunç, Mustafa Şekip. *Gülmek Nedir ve Kime Gülüyoruz?* İstanbul: Kader Matbaası, 1337.
- Uçar, Ayşegül. "Gülümseme, Tebessüm ve Gülücük: Örüntüler ve Derlem Görünümleri", *Türkçe'de Yapı ve İşlev*, haz. Yeşim Aksan-Mustafa Aksan. 31-48. Ankara: Bilge Su Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım,

- 1979.
- Yüksel, Yücel Can. *Neden Ağlarız? Ağlamanın Faydaları ve Zararları Nelerdir? Aşırı Ağlamanın Sebepleri ve İyi Hissetme Süreci*. <https://portal.hiwellapp.com/sign-in>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.hiwellapp.com/blog/insanlar-neden-aglar-asiri-aglamak>
- Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl. *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*. 2 Cilt. thk. Abdülcélil Abduhu Şelebi. Beyrut: Alemlî'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Cârullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*. 1 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2021.